

Refleksije

Hej Slovani...

Mednarodni položaj, ki sta ga ustvarila italijanski in nemški fašizem, nam je v poslednjih mesecih intenzivno segel do srca. K temu je bržkone precej pripomogel tudi odnos Francije do nas. Že desetletja se ponavljajoče konference in dogovori ne gredo več za rešitvijo raznih problemov, pač pa se v njih atmosferi vse bolj vrši grupacija sil za bodoče konflikte. Ideje o večnem miru z vsemi, temu stremljenju ustrezajočimi institucijami, so izgubile na svoji, že itak dvomljivi udarnosti. Postale so kvečjemu še nekaka opravičba na zunaj za nezaslišano oboroževanje, ki se vrši po vseh državah. Evropa je jela zoreti za nove možnosti razvoja, ki jih danes še ni mogoče obseči v vsej njihovi pomembnosti.

V tej nervozni atmosferi se je po tolikih letih obnovila nič manj nervozna težnja po novi vseslovanski vzajemnosti. Nikjer ni še padla nobena odločilna beseda, nikjer, če izvzamemo Čehe, se ni spočelo še nič otipljivega, konkretnega — toda znamenja so jasna, iniciativnosti, morda celo sumljivo nagle, ne manjka na nobeni strani. Ta težnja po tesnejšem sodelu slovanskih narodov pa ima to pot svoj poseben značaj. Bivša avstro-ogrska monarhija je v pretežni večini razpadla v korist slovanskim narodom, ki so si ustanovili svoje lastne države ali pa prešli v večje slovanske državne celote. Zato je tudi sedanja vseslovanska tendenca pomaknjena v sfero realne mednarodne politike. Računajoča z državami Poljsko, Češkoslovaško, Bulgarijo, Jugoslavijo in pa tudi z Rusijo gre za zadostitvijo neposrednih medsebojnih političnih koristi in stremi po zvezi, ki bi pomenila moč, to se pravi obrambo in potrditev sedanjega stanja in pa zavarovano bodočnost v kakršnihkoli sporih.

Z državnega stališča ni tej težnji prigovora, čeprav bi se kritika utegnila spotekniti ob zapoznelosti te akcije in ob njene premalo razčiščene smeri. Prav tako se je težko ubraniti dvomu, če bo spričo raznih političnih dejstev na tej ali oni strani mogoče doseči jasne in trdne dogovore. Toda to je stvar spretnosti, pa tudi odkritosrčnih korektur nekaterih dosedanjih političnih koncepcij, ki se jih pa tu ne mislimo dotikati. Za nas, Slovence, je prebujena slovanska orientacija posebej važna, zlasti ker nam nujno obrača pogled v našo politično zgodovino. Saj je bila mnogo pred vojno soustvarjajoči činitelj našega narodnega programa, torej v vseh razvojnih fazah — od prebujenja do zloma avstro-ogrske države — posreden ali neposreden vir slovenske politične aktivnosti. V tem smislu je postala nekaj specifično našega, kolikor je gnala navzgor našo rast in nas učila smisla za svoje, prosto, nepodrejeno življenje.

Preden pa se dotaknemo te strani našega razvoja, je potrebno, da predremo v bistvo takratne ideje o vseslovanski vzajemnosti, da spoznamo njeno realno pomembnost in kreativnost ter potem šele premostrimo njen uspeh na naši zemlji. Torej se je treba ozreti tja, kjer je ta ideja doma, namreč k Čehom.

Oče ideje o vseslovanski vzajemnosti je bil češki pesnik Kollar. Romantik in sanjač, vendar politično ostro doživljajoč položaj svojega naroda. Njegova vseslovanska ideja je bila pomembna zlasti v psihološkem oziru, ker je utrdila hrbtnico politične zavesti vsem tistim redkim, ki so prebujali narod, in je poživila voljo po svobodnem razmahu narodnih energij. Povedla je Čehe iz politične zapostavljenosti in jih rešila hiranja v osamljenosti in nemoči. Avstrija je bila kaj primerna za razrast take ideje, ker je družila v svojih mejah toliko majhnih,

od Dunaja popolnoma odvisnih slovanskih narodov. Propaganda zanjo torej ni bila težka, saj so dremale podobne težnje v vseh nacionalno neprebujenih skupinah. Toda čim so si Čehi s to svojo koncepcijo osvojili vodilno mesto med avstrijskimi Slovani in postali središče neke akcije, je ta romantična fantazija nujno zdrknila pri njih na realna tla. Nujno zaradi tega, ker je bil njih narodni organizem že toliko močan, da so se jeli polagoma vzporejati kot soustvarjajoči činitelj z drugimi evropskimi narodi. Njihova davna preteklost jim je bila pri tem krepka opora. Takrat je pesnik Havliček prvi razbil meglo romantičnih sanjarij in zasadil problem v tla živih potreb. „Naša vseslovanska ideja je v prvi vrsti češka ideja; namreč, ne sanjati, ne pretakati solza v ljubezni do vseh slovanskih narodov, pač pa koristiti slovanstvu. In koristimo mu le na ta način, da najprej sebe prerodimo, da iz sebe stvorimo trdno enoto, sposobno za boj za svobodo. Skratka, rešimo Čehe! Približno tako formulacijo je izzvala v tem realističnem, revolucionarnem duhu vseslovanska ideja in to je bil edino zdrav čin. Staro, rodoljubarsko vseslovanstvo se je umaknilo v programe strank, ki niso več v sodobnih smereh oblikovale češkega duha. Od Havlička drži ravna pot do Masaryka, ki je njegovo misel poglobil, ji pripomogel do uspeha in ji končno priboril tudi vidno obliko. „Ne v številu, v intenzivnosti življenja je moč“, se je glasilo njegovo geslo. In to življenje? Samosvoja, iz skupnosti zrasla miselnost, priključujoča se in sodozorevajoča z miselnostjo evropske kulture. Iskal je vsebino češkega duha, vsa tista filozofska, etična in moralna dognanja preteklosti, ki naj bi podčrtala češkega človeka. Zakaj? V bistvu samo zato, da bi ta človek na podlagi svoje lastne notranje vrednosti zaživel v zavesti in v delu kot resnično živ, polnopraven, svoboden član človeške družbe. Na ta način je Masaryk utrdil Čehe v volji do svojih lastnih poti v bodočnosti, hkratu pa je prebudil v njih tudi žejo po spoznavanju okolice, torej tudi slovanstva. Kajti sodba je zmeraj znak duhovne potence, ker odpira vse možnosti nove rasti. Spoznati svet, spoznati sebe! Tak rod je povedel v revolucijo, mu organiziral legije, ki so krvavele na vseh bojiščih, dokler ni z ustanovljeno državo uvrstil češkega naroda v vrsto evropskih narodov kot aktivno, iz sebe snujočo politično edinico.

Če spričo tega razvoja, katerega dinamično moč je užgala ideja o vseslovanski vzajemnosti, premotrino lastno preteklost, se nam na prvi pogled zazdi, kakor bi bili šli razvojno s tem narodom vzporedno. Toda le na videz. Dejstvo je, da v političnem smislu nismo doživeli ne Havličkovega, ne Masarykovega realizma. Ostali smo pri romantiki, pri naivni frazi, ko je čas že davno terjal drugačnih rešitev od nas. Sicer smo krpali nekak svoj politični program, ki pa ni nikdar s tako silo dozorel, da bi postal obči postulat, ki bi tiral politično snujoče duhove v eno samo, brezpogojno, nujno smer. Nihče pri nas ni, obseden od volje, spoznati narod v globino, iskal tistih osnov, ki bi v tistem času bile sposobne, nositi za ves narod obvezno, edino in brezkompromisno narodno politično idejo. Naša zedinjena Slovenija je nihala med interesi raznih strank, ne da bi bila sposobna užgati revolucijsko voljo in njeno etiko. Skratka — pa bili vzroki taki ali taki — doživeli nismo strnitve ljudstva v zavestno, aktivno politično enoto; poglobitno, ker je bila naša miselnost preslabotna, ker ni vrtala v globino, da bi zgrabila in prerodila vsega človeka.

Prav tak ali pa še slabejši je bil odnos do slovanskih narodov sploh. Spoznavna težnja je bila minimalna; izživljala se je kvečjemu v priložnostnih topisih. Duh, razmere, struktura in smiselnost njih rasti v zgodovini in takrat — vse to nam je po večini ostalo prikrito. Naši glasniki vseslovanske ideje so se

ravnali po čeških rodoljubih, dasi so ti že davno prenehali biti razvojni činitelji doma. Nasprotniki vsake kritike so se zadovoljili z banketi, z romantično nadah-njenimi govori, z bučnimi sprejemi itd. Take in prav take nas je zalotila svetovna vojna in po njej razpad avstro-ogrske države. Kolikor moremo v tem času govoriti o drugačnem položaju, treba vendarle poudariti, da zamujenega mi bilo več mo-goče dohietati, ker se je trenutno vzkipeli val prehitro odtekel, ne da bi utegnil zapustiti trajnejše sledove v naši miselnosti. Tako smo doživeli politično svobodo brez take slovenske politične volje, ki bi bila logična posledica večletnih naporov, jasne zavesti in treznega postopka; in ki bi povedla našega človeka kot polno aktivnega, v sebi fundiranega državljana v južno slovansko skupnost. Kaj kmalu smo se znašli v mlinu meglenih jugoslovenskih programov, blede program zedi-njene Slovenije je postal kot tiha reminiscenca precej provincialna gesta (seveda v drugačni obliki), takoimenovani narod je obtičal sredi razvoja brez jasne, strnjene politične koncepcije v svojem in državnem smislu.

Prav ta dejstva pa imajo svoj pomen tudi danes, ko po naših dvoranah zopet odmeva pesem „Hej Slovani...“, ko posipamo s cvetjem pota slovanskim gostom in prirejamo bučne sprejeme.

Vse slovanske težnje so pri nas po vojni nadomestile razne lige in društva, ki so v rokah uradnih krogov kaj kmalu postale družabne institucije, kjer je živ stik z narodi ugasil. Prave politične in kulturne vezi je nadomestil bolj ali manj ne-aktiven, od splošnih, zunanje- pa tudi notranjepolitičnih smernic prevzet program in srce našega javnega življenja, oni resnično ustvarjajoči slovenski milje, se mu je odtujil sam po sebi. To je bila posledica neprave, domačemu življenju tuje politike, posledica pomanjkanja iz resničnih potreb zajete življenjske volje, po-sledica zgrešene državotvorne vzgoje! In danes?

Težnja po slovanski orientaciji ostaja nekje pri vrhu, v sferi organiziranih sprejemov, priložnostnih člankov itd. Zakaj? Ker je ljudstvo predaleč od nje, ker ne drži iz njegovega živega, vsakdanjega dne priroden most zrele slovenske po-litične volje do interesov in potreb države. Vrhu tega je doma zopet oživela stara romantika, s prav istimi primesmi kakor pred davnimi leti. Sprejemi se vrše v znamenju globokoumnih aksiomov: ‚Kri ni voda‘. Neka medla rasna teorija, nikjer nikdar kritično presojana neti navdušenje in izvablja solze, pa bili gosti iz izra-zito pridobitnih krogov, zastopniki tujih političnih institucij ali kakršni koli. V vsej tej romantični povodnji fraz pa se zrcali nezrelo politično pojmovanje vsega, kar se vrši pri nas in okrog nas. Naši politični predstavniki še zmeraj opozarjajo na Slovane, ki „prinašajo večni mir in ljubezen“ in zraven še zmeraj verjamejo, da bo slovanska duša ruskega naroda zopet vstala. Kakor bi bil imperialistični ruski carizem res kdaj reprezentant ruskega slovanstva in kakor bi bil današnji veliki ruski revolucijski proces le delo nekih neruskih, torej neslovenskih pusto-lovcev. Vendar smo v zadnjih mesecih prav z vidika teh skrivljenih pojmov malo pokoketirali z Rusijo, pa tudi s slovanstvom, kar tako, iz strahu, in zraven raz-galili vsaj najosnovnejši psihični pomanjkljaj, namreč popolno pasivnost, ki se brez trdnih oporišč lovi za vsem, kar bi morda utegnilo pomagati. Pogreli smo fraze o enakosti vseh slovanskih narodov, o svobodi vsakega izmed njih in o bratstvu v dejanju — suvereno prezirajoč realnost, brez katere je vsako mišljenje, zlasti danes, neresno in neplodno.

Ves ta naš odnos do ideje o slovanski vzajemnosti pred vojno in po njej je zla-sti še v primeru s Čehi ena sama ilustracija površne miselnosti v političnih zadevah. Nobena ideja ne frfota po zraku, vsaka je zakoreninjena v potrebah zemlje in

Ljudstva, če je res živa in plodna. Zaradi tega doživlja od časa do časa korekturo in izpopolnitve, konkreten položaj in aktivno snujoč duh jo oblikujeta vedno znova in ji dajeta moč nove impulzivnosti. Narodi domišljajo netila svojih vročih energij do dna, nevzdržno obračunavajo z njimi in preizkušajo njih tvornost in intenzivnost na svojih osnovnih potrebah in težnjah. Le na ta način so sposobni iz sebe, iz svoje zemlje zajemati čas, njegov smisel in njegovo najvišjo življenjsko napetost. Naša miselnost pa zlasti v političnem oziru ne očituje nobenih skrajnih naporov, nobene, v polnem zaletu ustvarjene harmonije med idejo in realnostjo. Zato je bila in je igrača trenutnih špekulacij, kar je rodilo zmedo v pojmovanju javnih problemov, pozneje pa popolno otopelost. Lovimo se za vsemogočimi gesli in ne znamo niti enega zakoreniniti v svoji, slovenski zemlji. Naše politične osnove so radi tega še danes stvar diskusije, računi posameznih političnih skupin ali celo le oseb, namestu da bi kot aksiomi služile novim možnostim razvoja. Objektivno gledano je tako ravnanje dilentatizem, ki ne pomeni ne za narod, ne za državo pozitivnih vrednot.

Ferdo Kozak.

Kritika

Ob petem zvezku Slovenskega biografskega leksikona.

Überhaupt ist in der Litteratur die Höflichkeit, als welche aus der Gesellschaft stammt, ein fremdartiges, sehr oft schädliches Element; weil sie verlangt, daß man das Schlechte gut heißt, und dadurch den Zwecken der Wissenschaft, wie der Kunst, gerade entgegenarbeitet.

Schopenhauer, Parerga, § 294.

V razmeroma kratkem presledku je četrtemu zvezku SBL, s katerim je bila završena njegova I. knjiga, sledil peti, kar je pač znak, da so v precej dolgi pavzi med tretjim in četrtem zvezkom vsi sotrudniki SBL zelo pridno delali. Ob najnovejšem zvezku pa se človek zamisli: prinesel nam je namreč samo biografije „Maas-Mrkun“, torej ni opravil niti cele črke „M“! Generozna in požrtvovalna založnica je sicer prvotno projektiranih šest zvezkov razširila na osem, da bi se lahko sprejeli tudi „Dodatki“, toda če pojde stvar v tem obsegu naprej, teh osem zvezkov ne bo dovolj niti za to, da se opravi ves alfabet! Odkod ta hipertrofija? Jeli bila potrebna?

Podroben razbor petega zvezka nam kmalu pokaže vzrok te hipertrofije: pomanjkanje pravega merila za to, kdo spada v tak leksikon, poleg tega pa nediscipliniranost, ki se ne zna ali ne mara podvreči zahtevam, ki so za tako svojevrstno delo, kakor je ravno biografski leksikon, samoumevne, ker so mu imanentne. SBL bi naj po svoji prvotni zasnovi prinesel življenjepise vseh na Slovenskem rojenih pomembnejših oseb (torej ne samo Slovencev) in onih pomembnejših tujerodcev, ki so delovali na Slovenskem, med Slovenci ali za Slovence. Legitimacija za sprejem mora sama po sebi izhajati iz tega, kar članek ve povedati o dotičniku, obseg se naj ravna po večji ali manjši pomembnosti dotične osebe ali njenega dela. Toda že površen pogled nam pokaže, da vé SBL n. pr. o Malavašiču povedati prav toliko kolikor o Miklošiču, kar je v prvem primeru enako preveč, kakor v drugem premalo. Pozorno čitanje posameznih člankov pa nas kmalu uveri, da je med njimi mnogo takih, ki v SBL sploh ne spadajo, ali pa da jim je odmenjenega prostora daleč čez zaslužno mero.